

АНТИМОНОПОЛЬНИЙ КОМІТЕТ УКРАЇНИ

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Київ

04 лютого 2021 р.

№ 1-рк

Міністерству енергетики України

Про здійснення заходів, з метою розвитку підприємництва і конкуренції та запобігання порушенням законодавства про захист економічної конкуренції

Антимонопольний комітет України, розглянувши подання Департаменту досліджень і розслідувань ринків паливно-енергетичного комплексу та житлово-комунального господарства від 04.02.2021 № 128-01/48п

ВСТАНОВИВ:

Відповідно до Закону України «Про ринок електричної енергії» (далі – Закон), з 01 липня 2019 року в Україні була запроваджена нова модель оптового ринку електричної енергії.

Відповідно до частини другої статті 3 Закону функціонування ринку електричної енергії здійснюється, серед іншого, на принципах забезпечення балансу між попитом та пропозицією електричної енергії, добросовісної конкуренції, рівності прав на продаж та купівлю електричної енергії, недискримінаційного ціно- та тарифоутворення, що відображає економічно обґрунтовані витрати.

Впровадження нової моделі ринку послабило державне регулювання, що мало забезпечити функціонування ринку на конкурентних засадах та встановити рівні умови для усіх учасників ринку.

Відповідно до статті 66 Закону купівлю-продаж електричної енергії за двосторонніми договорами здійснюють виробники, електропостачальники, оператор системи передачі, оператори систем розподілу, трейдери, гарантований покупець та споживачі.

При цьому, відповідно до пункту 6 частини другої статті 66 Закону, виробники електричної енергії з державною часткою (понад п'ятдесят відсотків) повинні здійснювати продаж електричної енергії за двосторонніми договорами на електронних аукціонах.

Електронні аукціони з продажу електричної енергії на ринку двосторонніх договорів проводяться відповідно до:

- Порядку проведення електронних аукціонів з продажу електричної енергії за двосторонніми договорами», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 5 червня 2019 (далі – Порядок);

- Регламенту організації та проведення електронного аукціону з продажу електричної енергії на Товарній біржі «Українська енергетична біржа», затвердженого протоколом біржового комітету ТБ «Українська енергетична біржа» № 553 від 20.06.2019 та погодженого Аукціонним комітетом з продажу електричної енергії за двосторонніми договорами (далі – Регламент);
- із врахуванням вимог Положення про покладення спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів від 5 червня 2019 р. № 483.

Комітет у своїх зверненнях до Міністерства енергетики України (далі – Міненерго), Національної комісії, що здійснює державне регулювання енергетики та комунальних послуг (далі – НКРЕКП) та Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) і під час опрацювання відповідних нормативно-правових актів, а також у рекомендаціях Комітету від 25.10.2019 № 59-рк неодноразово зазначав, що оптимальним механізмом, який дозволив би запровадити конкуренцію на ринку двосторонніх договорів, є торгівля електроенергією за біржовими принципами.

Згідно із Законом України «Про товарну біржу» основними принципами діяльності біржі є забезпечення рівноправності учасників торгів, застосування вільних (ринкових) цін, публічного проведення торгів.

При цьому у рекомендаціях Комітету № 59-рк від 25.10.2019 року Комітет зазначав, що такі торги повинні бути запроваджені з одночасним дотриманням загальних принципів і порядків проведення біржових торгів, зокрема:

- **«організатор торгів повинен бути рівновіддаленим від усіх учасників купівлі-продажу електроенергії»;**
мета: незацікавленість організатора торгів дозволить знизити ризики можливого маніпулювання ринком та можливого надання необґрунтованих переваг одним учасникам перед іншими;
- **конфіденційність (знеособлення) учасників торгів, як продавців, так і покупців;**
мета: торги повинні бути «закритими», тобто проводитись за біржовим принципом. Зазначене дозволить мінімізувати ризики антиконкурентної узгодженої поведінки між учасниками;
- **розміщення «дрібних» лотів для можливості залучення більшої кількості учасників;**
мета: «дрібні» лоти дозволять залучити якомога більшу кількість потенційних покупців та, як наслідок, підсилити конкуренцію з боку покупців;
- **максимальну інформованість учасників ринків про проведення біржових торгів;**
мета: доступ до торгів усіх зацікавлених учасників (продавців/покупців) для максимального збалансування попиту та пропозиції;
- **створення умов, за яких організатор торгів як торговельний майданчик буде незацікавлений у зміні (підвищенні) ціни;**
мета: уникнення можливого маніпулювання ринком з боку організатора торгів;
- **дотримання принципу вільного ціноутворення;**
мета: дотримання ринкових принципів ціноутворення, які в тому числі передбачені Законом України «Про ринок електричної енергії».
- **торгівля стандартизованими продуктами (база, пік, не пік; доба, декілька діб, тиждень, місяць, квартал, рік);**

мета: організована торгівля стандартизованими продуктами (база, пік, не пік тощо), а також можливість продажу електроенергії не тільки на добу наперед, а й на більш тривалий строк – на декілька днів / тиждень / квартал / рік наперед) дозволить збалансувати попит і пропозицію на ринку та знизить витрати учасників ринку на хеджування ризиків».

Одним із таких принципів, зокрема, є пропозиція до продажу «дрібних» лотів для можливості залучення якомога більшої кількості потенційних покупців та інтенсифікації конкуренції.

Разом із тим про дотримання, серед іншого, такого принципу, з метою реалізації функціонування ринку електричної енергії на конкурентних засадах та недопущення можливих порушень законодавства про захист економічної конкуренції, Комітет також зазначав у своїх листах до Міненерго під час опрацювання проєктів постанови КМУ «Про затвердження порядку проведення електронних аукціонів з продажу електричної енергії за двосторонніми договорами» (далі – Порядок), який визначає механізм організації та проведення електронних аукціонів з продажу електричної енергії за двосторонніми договорами виробниками електричної енергії.

Також до Комітету надходив на погодження проєкт постанови КМУ «Про внесення змін до Порядку проведення електронних аукціонів з продажу електричної енергії за двосторонніми договорами» (далі – проєкт постанови), яким було запропоновано Порядок доповнити розділом такого змісту: *«Порядок проведення спеціальної сесії з продажу пакетів лотів за двосторонніми договорами, та запропоновано встановити обсяг неподільного пакету лотів, що пропонуються продавцями для продажу на аукціонах у формі спеціальних сесій».*

За результатом розгляду проєкту постанови Комітет вказав на недоліки запропонованих змін та, зокрема, що в разі прийняття зазначених змін взяти участь у спеціальних сесіях із продажу пакетів лотів за двосторонніми договорами та купити електричну енергію у ДП «НАЕК «Енергоатом» зможуть лише покупці з найбільшим споживанням електричної енергії (понад 50 МВт·год), що, у свою чергу, значно звузить кількість учасників аукціону.

Разом із тим на сьогодні схожий принцип, внаслідок застосування якого звужується коло потенційних покупців, реалізовується шляхом проведення окремими продавцями продажу пакетів лотів не тільки на спеціальних сесіях, але і під час продажу електроенергії на інших сесіях на електродних аукціонах.

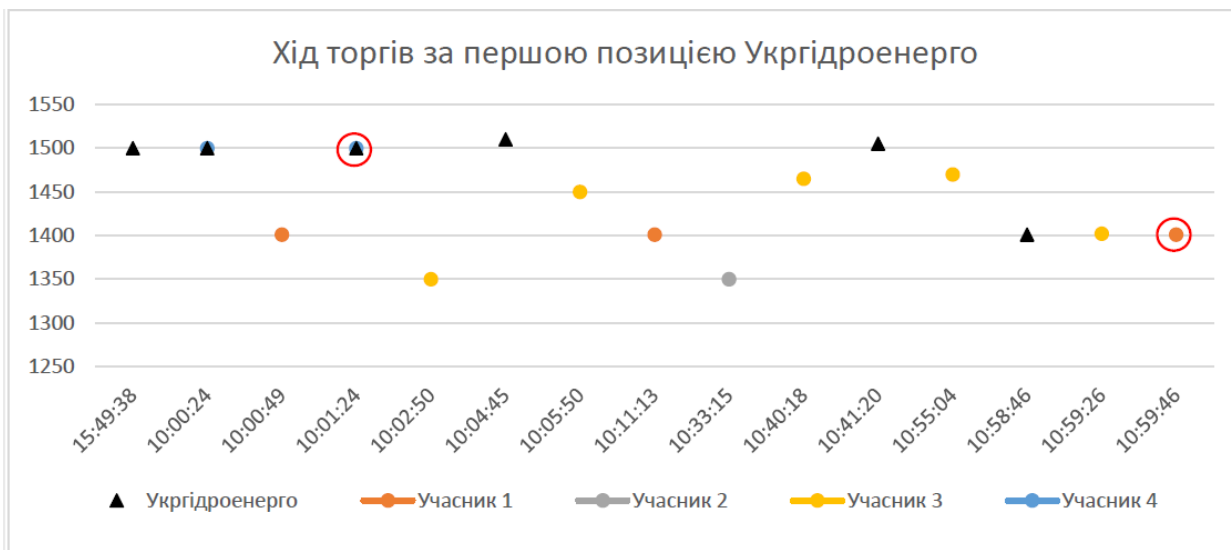
Так, відповідно до пункту 6.7 Регламенту продавець зазначає в позиції кількість лотів (один або більше – об'єднані лоти (пакет лотів)), які одночасно будуть запропоновані до продажу.

При цьому доцільність об'єднувати лоти в пакети лотів може бути виправдана у випадку коли продавець при акцептуванні зустрічних пропозицій покупців керується насамперед принципом економічної доцільності (максимальної цінової вигоди), тобто приймаючи зустрічні пропозиції за цінами від найбільшої до найменшої.

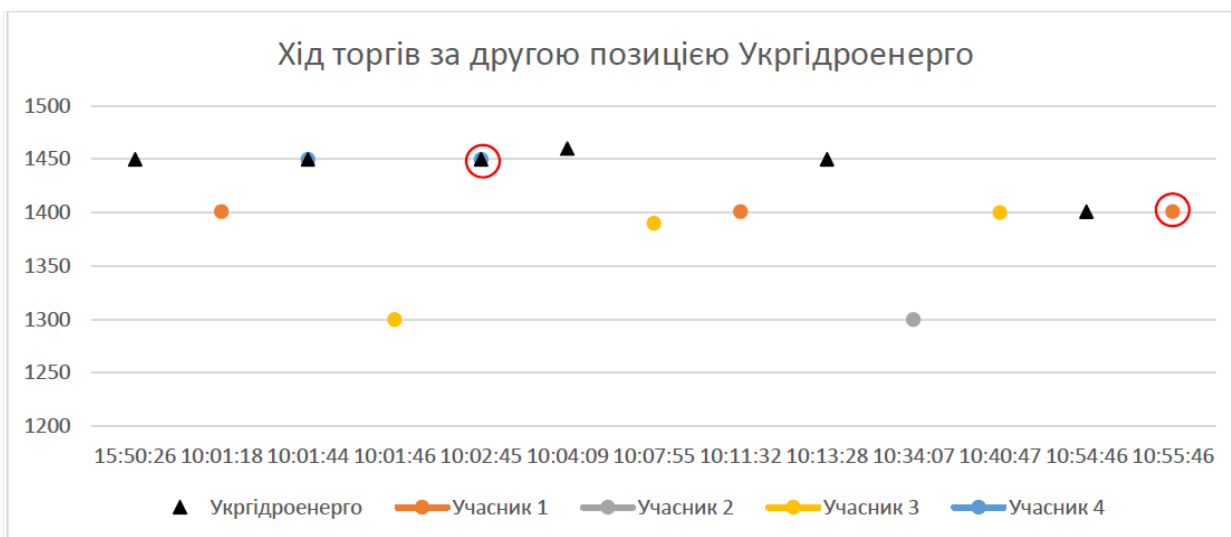
За таких умов, у випадку коли всі зустрічні пропозиції за найбільшими цінами акцептовані, з метою реалізації всього обсягу електроенергії, що виставлений на аукціон, та з метою нівелювання ризиків потрапляння на балансуючий ринок не реалізованими обсягами, об'єднання лотів може бути економічно доцільним.

Приклади реалізації зазначеного принципу учасниками електронних аукціонів:

Приклад 1. На електронному аукціоні № EP-190320-10 ПрАТ «Укргідроенерго» виставило на продаж одну позицію з піковим графіком навантаження загальним обсягом 63 000 МВт·год й одну позицію з піковим графіком навантаження неробочого дня загальним обсягом 25 200 МВт·год. Хід торгів зображено на графіках 1 та 2¹ (укладені угоди обведено червоним).

Графік 1

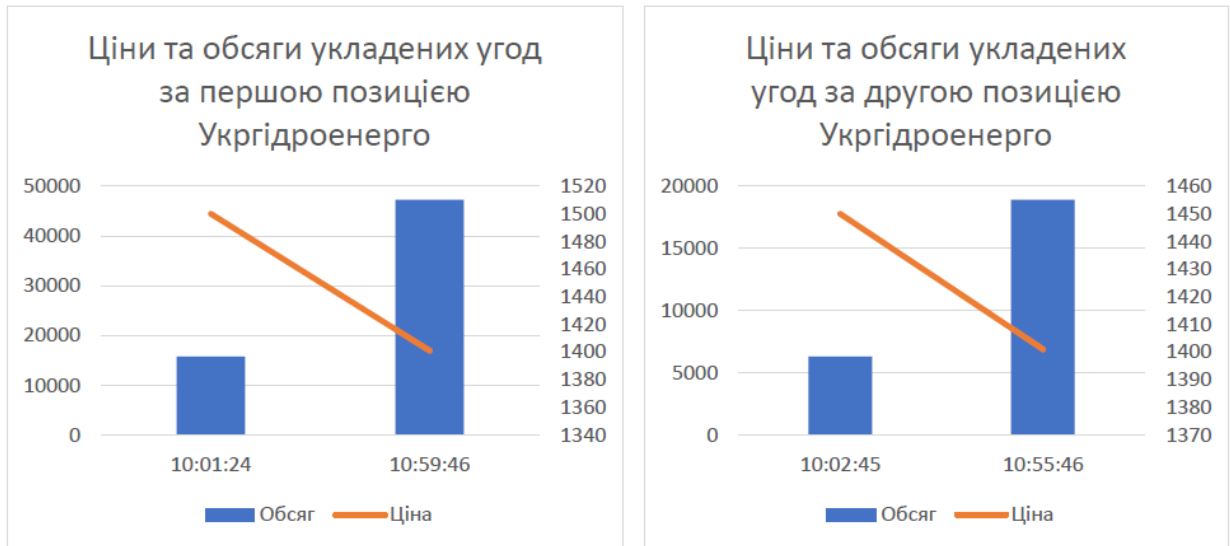

Графік 2

Як видно з графіків 1 та 2, ПрАТ «Укргідроенерго» спершу уклало угоди за вищою ціною, а вже залишок електроенергії реалізувало одному покупцю дешевше. Ціни та обсяги укладених угод відображені на графіку 3².

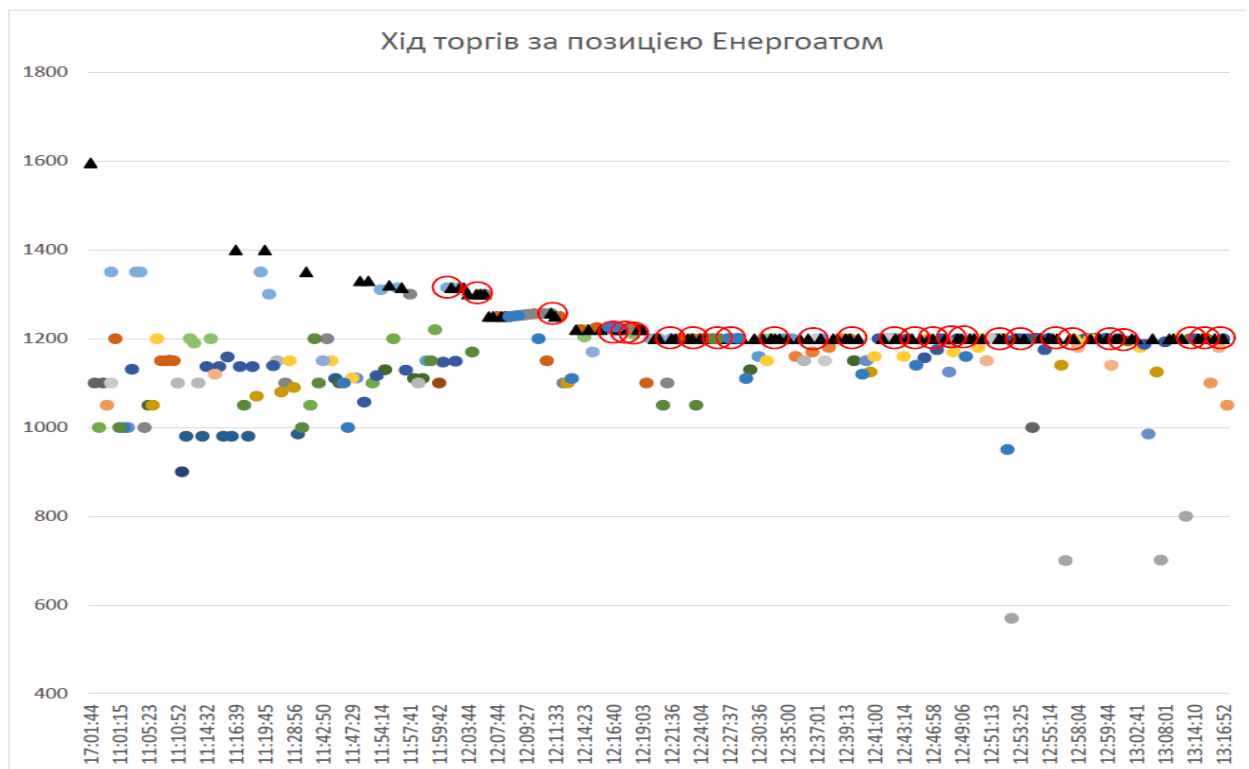
¹ Дані ТБ «Українська енергетична біржа»

² Дані ТБ «Українська енергетична біржа»

Графік 3

Приклад 2. На електронному аукціоні № EP-060420-11 ВП «Енергоатом-Треїдинг» ДП НАЕК «Енергоатом» виставило на продаж одну позицію з базовим типом навантаження загальним обсягом 252 000 МВт·год. Хід торгів відображено на графіку 4³ (укладені угоди обведено червоним).

Графік 4

Як видно з графіка 4, ВП «Енергоатом-Треїдинг» ДП НАЕК «Енергоатом» спершу укладало угоди за вищими цінами, а потім цінові показники угод знизились.

Ціни та обсяги укладених угод зображені на графіку 5⁴ (укладені угоди обведено червоним).

³ Дані ТБ «Українська енергетична біржа»

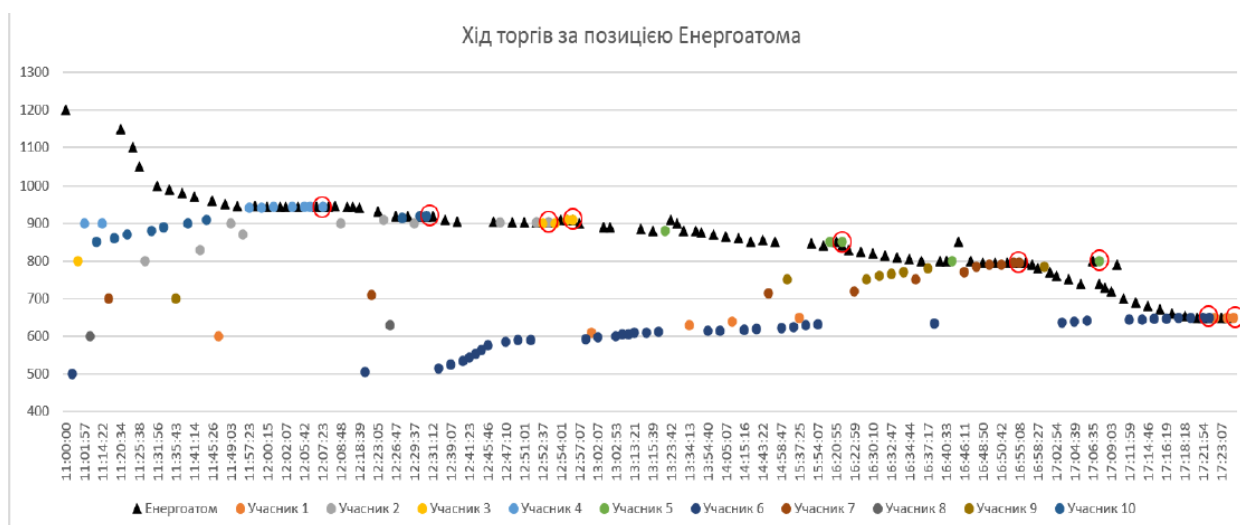
⁴ Дані ТБ «Українська енергетична біржа»

Графік 5

На графіку 5 видно, що ВП «Енергоатом-Треїдинг» ДП НАЕК «Енергоатом» намагалося на початку торгів акцептувати пропозиції за найвищою можливою ціною, а згодом за найнижчою, де задовольнило пропозиції багатьох учасників.

Приклад 3. На електронному аукціоні № EP-131120-11 ВП «Енергоатом-Треїдинг» ДП НАЕК «Енергоатом» виставило на продаж одну блочну позицію, всі дні, загальним обсягом 168 000 МВт·год. Хід торгів за такими позиціями наведено на графіку 6⁵ (укладені угоди обведено червоним).

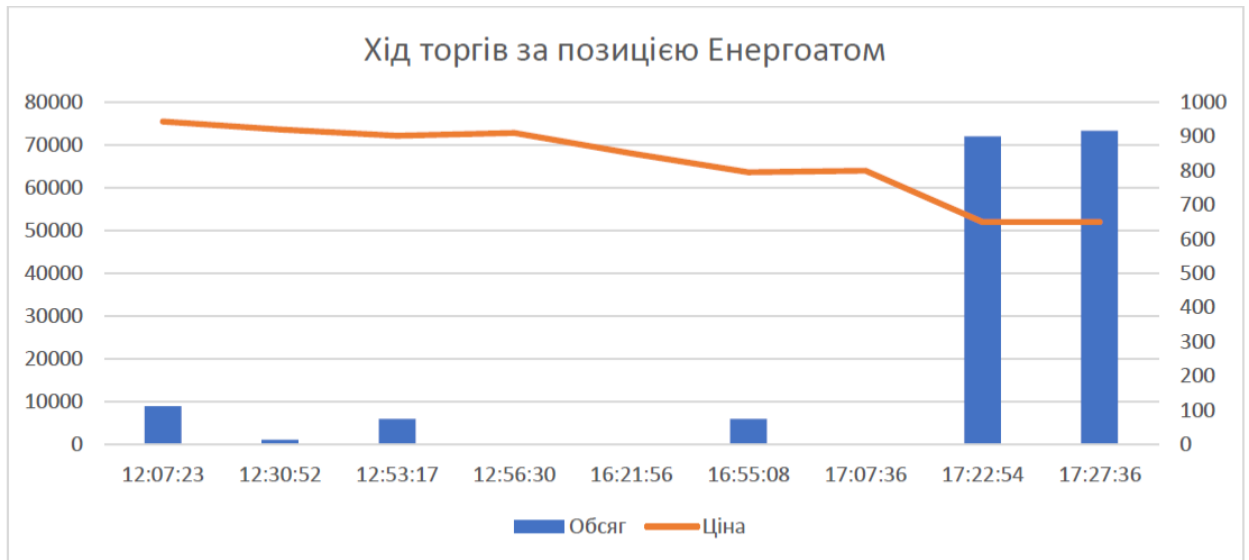

Графік 6

⁵ Дані ТБ «Українська енергетична біржа»

Як видно на графіку 6, ВП «Енергоатом-Треїдинг» ДП НАЕК «Енергоатом» спершу уклало угоди за вищими цінами, а потім цінові показники угод знизились.

Придбані обсяги та ціни, за якими уклались угоди, зображено на графіку 7⁶.

Графік 7

На графіку 7 видно, що на завершення торгів, після акцепту пропозицій за вищими цінами, продавець реалізував залишок двома угодами за найменшою ціною.

Разом із тим, є і зворотна ситуація щодо використання учасниками електронних аукціонів (продавців) права об'єднувати лоти в пакети лотів, яке передбачено пунктом 6.7 Регламенту, а також права відхиляти зустрічні пропозиції покупців. Так, в пункті 10.11 Регламенту, серед іншого, зазначено, що продавець аналізує отримані зустрічні пропозиції та приймає рішення про доцільність їх прийняття.

Наслідки реалізації учасниками електронних аукціонів права наданого пунктами 6.7 та 10.11 Регламенту відображено в наступних прикладах:

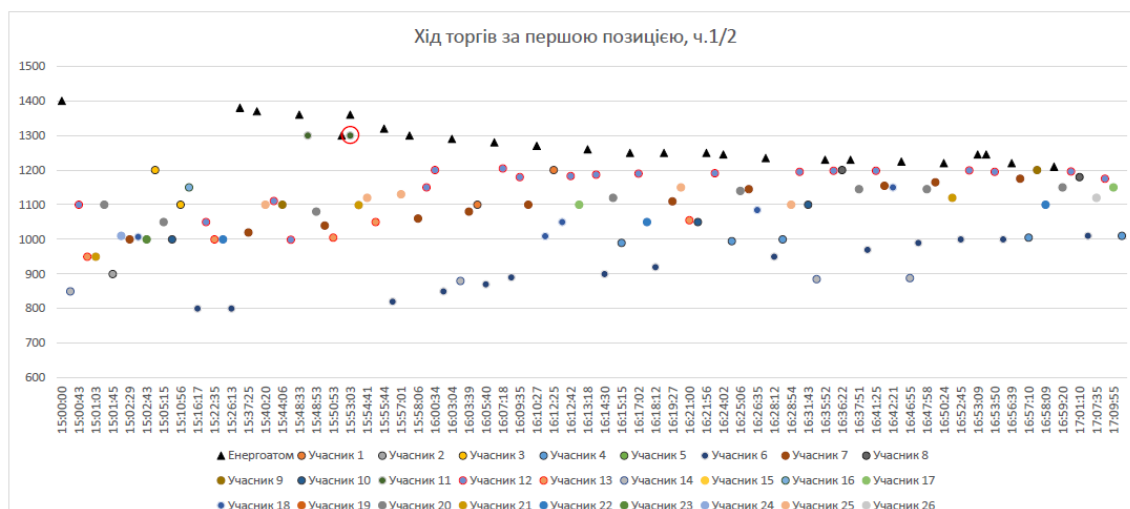
Приклад 1. На електронному аукціоні № EP-211220-15 21 грудня 2020 року ВП «Енергоатом-Треїдинг» ДП «НАЕК «Енергоатом» було ініціатором аукціону на реалізацію електроенергії на Українській енергетичній біржі, виставивши одну позицію з базовим графіком продажу й одну блочну позицію, всі дні, періодом відпуску 01.01.2021 – 30.06.2021.

За результатами аукціону з продажу електричної енергії за двосторонніми договорами ВП «Енергоатом-Треїдинг» ДП «НАЕК «Енергоатом» реалізувало увесь обсяг базового навантаження (13 029 000 Мвт·год) і 302 423 з 2 170 500 МВт·год блочною позицією. Загальна вартість реалізованої електроенергії становить 15,3 млрд грн.

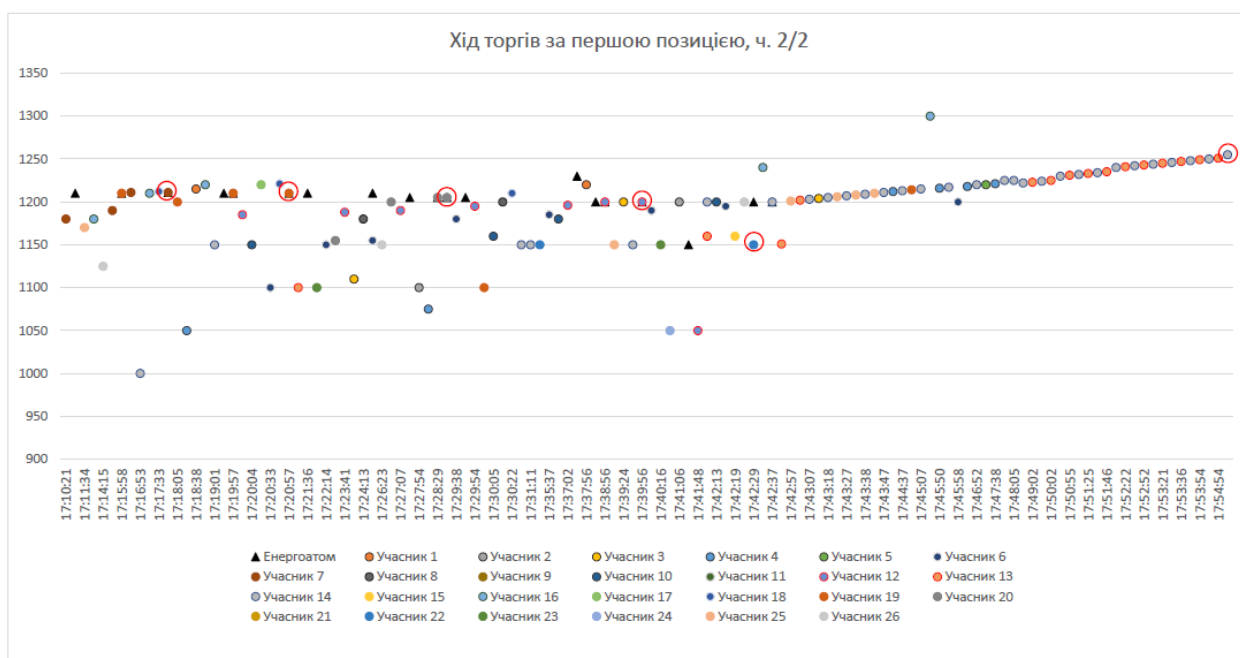
Хід торгів за першою позицією зображено на графіках 8 і 9⁷ (укладені угоди обведено червоним).

⁶ Дані ТБ «Українська енергетична біржа»

⁷ Дані ТБ «Українська енергетична біржа»

Графік 8

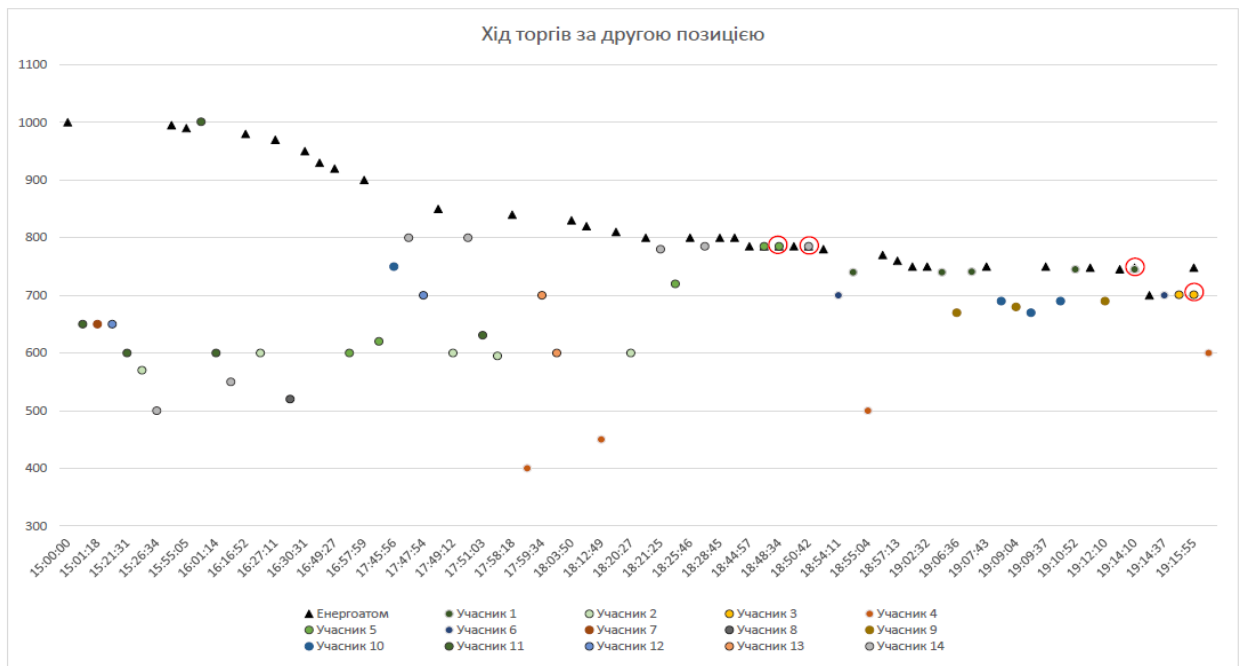
Графік 9

За першою позицією обсяг лотів становив 3 000 МВт із базовим графіком продажу за стартовою ціною 1 400 грн/МВт·год, загальним обсягом 13 029 000 МВт·год, з яких був реалізований увесь обсяг за середньозваженою ціною 1 159,76 грн/МВт·год.

Переможцями аукціону ЕР-211220-15 стали 9 учасників, які були допущені до укладення договорів. За результатом аукціону ЕР-211220-15 за першою позицією мінімальна ціна становила 1 150,00 грн/МВт·год без врахування ПДВ, максимальна ціна становила 1 300 грн/МВт·год без ПДВ, на 13 % більше.

При цьому один учасник аукціону придбав 2 500 лотів з 3 000 за мінімальною ціною 1 150 грн за МВт·год. Хід торгів за другою позицією зображено на графіку 10⁸ (укладені угоди обведено червоним).

⁸ Дані ТБ «Українська енергетична біржа»

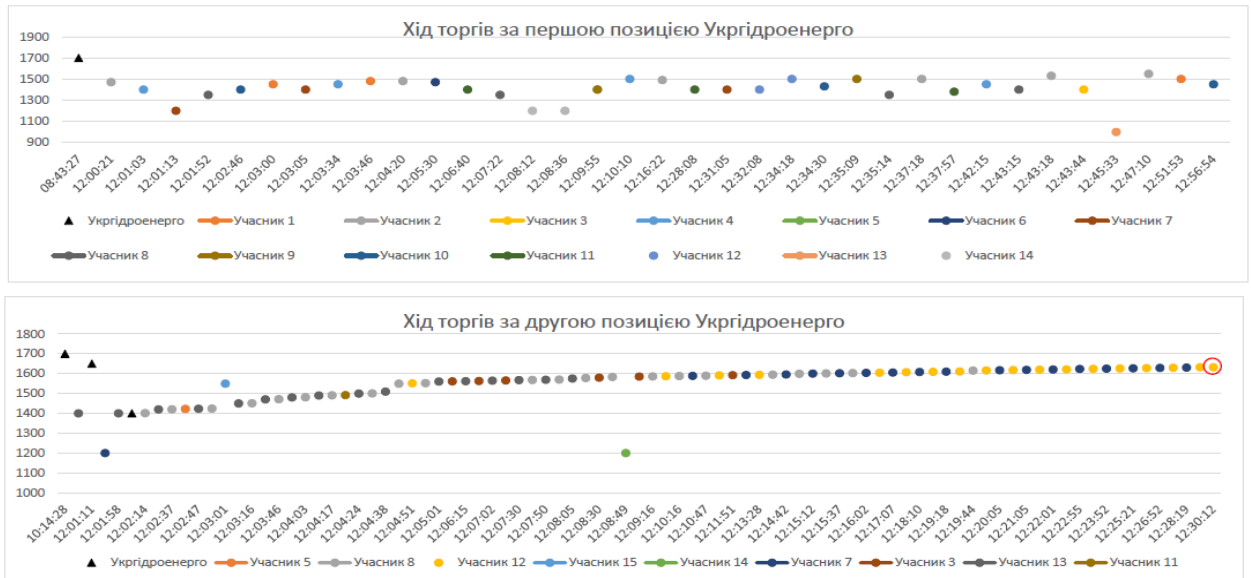
Графік 10

За другою позицією було виставлено 2 170 500 МВт·год блочною позицією періодом відпуску 01.01.2021 – 30.06.2021, всі дні, за стартовою ціною 1 000 грн/МВт·год, з яких реалізовано 302 423 МВт·год за середньозваженою ціною 735,24 грн/МВт·год.

Приклад 2. 26 січня 2021 року ПрАТ «Укргідроенерго» було ініціатором аукціону на реалізацію електроенергії на Українській енергетичній біржі за вільними цінами, виставивши дві блочних позиції періодом відпуску 01.02.2021 – 22.02.2021 і 01.02.2021 – 10.02.2021, відповідно, о 8– 23 год., всі дні.

За результатами аукціону з продажу електричної енергії за двосторонніми договорами ПрАТ «Ургідроенерго» реалізувало увесь обсяг за другою позицією, а саме 8 000 МВт·год за середньозваженою ціною 1 632 грн/МВт·год, **проте за першою позицією обсягів реалізовано не було**. Загальна вартість реалізованої електроенергії становить близько 13 млн грн. Під час торгів було підписано одну угоду. Хід торгів за обома позиціями зображено на графіку 11⁹ (укладені угоди обведено червоним).

⁹ Дані ТБ «Українська енергетична біржа»

Графік 11

Приклад 3. До Антимонопольного комітету України надійшло звернення Народного депутата України Дмитра Припутеня. Народний депутат, серед іншого, зазначає: «11.09.2020 на Українській енергетичній біржі відбувся електронний аукціон № EP-110920-11 (продавець – ВП «Енергоатом-Треїдинг» ДП «НАЕК «Енергоатом») з продажу 1 000 лотів базового навантаження на період відпуску/відбору 01.10.2020 – 30.11.2020. Відповідно до протоколу торгів покупці пропонували купити великі обсяги (100 – 300 лотів) за цінами 1 200 – 1 300 грн. за МВт·год, але продавець об'єднав всі лоти в один пакет лотів (1 000 лотів) та продав їх за ціною 1 120 грн».

Отже, дії учасників торгів (продавців), які використовують право, надане їм пунктами 10.11 та 6.7 Регламенту, в окремих випадках можуть містити ознаки порушення Закону України «Про захист економічної конкуренції» у частині дотримання принципів добросовісної конкуренції та недискримінації учасників аукціону, що виражається в задоволенні зустрічних пропозицій учасників аукціону, ціна за 1 МВт·г у яких є меншою за ціни, запропоновані іншими учасниками аукціону в зустрічних пропозиціях та в об'єднанні лотів, чим створюються додаткові бар'єри для потенційних покупців.

З урахуванням викладеного, з метою дотримання принципів функціонування ринку електричної енергії, зокрема ринку двосторонніх договорів, що передбачені Законом, а також із метою унеможливлення викривлень ринкових механізмів торгівлі електричною енергією, Антимонопольний комітет України вважає за доцільне внесення змін до Регламенту, який визначає механізм організації та проведення електронних аукціонів із продажу електричної енергії на ринку двосторонніх договорів, якими передбачались би такі принципи:

1. Обов'язок учасників торгів (продавців) під час прийняття зустрічної пропозиції керуватися принципом економічної доцільності (максимальної цінової вигоди), приймаючи зустрічні пропозиції за цінами від найбільшої до найменшої.
2. Унеможливлення прийняття учасником торгів (продавцем) зустрічної пропозиції, запропонована ціна за якою є меншою за ціну за 1 МВт·г/коefficient, визначену в зустрічній пропозиції іншого покупця, яка не була знята (видалена) на момент прийняття зустрічної пропозиції.

3. Обов'язок учасників торгів (продавців) вживати заходів щодо можливого об'єднання лотів у пакети лотів та коригування кількості лотів у пакеті лотів виключно за умови дотримання обмежень, зазначених у пунктах 1 та 2.

Враховуючи викладене, з метою розвитку підприємництва і конкуренції та запобігання порушенням законодавства про захист економічної конкуренції, та керуючись пунктом 5 частини третьої статті 7 Закону України «Про Антимонопольний комітет України», Антимонопольний комітет України надає такі обов'язкові для розгляду

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Міністерству енергетики України в установленому порядку розробити та внести на розгляд Аукціонного комітету з продажу електричної енергії за двосторонніми договорами пропозиції щодо внесення змін до «Регламенту організації та проведення електронного аукціону з продажу електричної енергії на Товарній біржі «Українська енергетична біржа», які б зобов'язували учасників торгів (продавців) керуватися принципом економічної доцільності при здійсненні продажу електроенергії за двосторонніми договорами на електронних аукціонах, унеможлилювали б спотворення конкуренції, створення штучних бар'єрів для учасників аукціонів із продажу електричної енергії за двосторонніми договорами.

Голова Комітету

О. ПІЩАНСЬКА